

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ В ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ. ПРАКТИЧНІ ПОРАДИ

ENSURING THE PSYCHOLOGICAL SAFETY OF STUDENTS IN THE EDUCATIONAL ENVIRONMENT. PRACTICAL TIPS

Стаття присвячена дослідженню та аналізу забезпечення психологічної безпеки здобувачів освіти в освітньому середовищі. Зазначено, що психологічна безпека – це стан, що характеризує освітнє середовище школи, яке можливо зафіксувати через відносини її учасників. Автори розглядають важливі аспекти, пов'язані з психологічним станом здобувачів освіти визначаючи ключові чинники, що впливають на їхню психічну стійкість та емоційний стан.

Метою даної статті є вивчення освітніх нормативно-правових документів, які визначають умови створення безпечного та здорового освітнього простору в закладах загальної середньої освіти. Під час аналізу з'ясовано, що нормативно-правова база, яка регулює психологічну безпеку особистості в освітньому середовищі, постійно розвивається і вдосконалюється з метою більш повного задоволення потреб особистості та суспільства в цілому.

Визначено, що психологічна компетентність вчителів початкової школи є необхідним аспектом їхнього професіоналізму. Це переконання знаходить своє відображення у Професійному стандарті для професії «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти» та «Вчитель з початкової освіти».

Автори здійснюють аналіз одного з ключових аспектів безпечного освітнього середовища – психологічної безпеки. Стаття висвітлює практичні поради для вчителів, зокрема тих, які впроваджують методологію Нової української школи, з метою забезпечення психоемоційної підтримки здобувачів освіти в освітньому процесі. Зосереджуючись на аспектах, які стосуються регулювання психологічної безпеки в освітньому середовищі, стаття пропонує конкретні рекомендації для вдосконалення педагогічної практики та створення оптимальних умов для успішного навчання та розвитку особистості здобувачів освіти.

Ключові слова: нормативно-правові документи, здобувачі освіти, освітнє серед-

овище, психологічна безпека, психологічна компетентність, психоемоційна підтримка.

The article is concerned with researching and analysing the psychological safety of students in the educational environment. It is noted that psychological safety is a condition that characterises the educational environment of a school, which can be recorded through the relations of its participants. The author considers important aspects related to the psychological state of students, identifying the key factors that affect their mental stability and emotional state.

The purpose of this article is to study the educational regulatory and legal documents which define the conditions for creating a safe and healthy educational space in general education institutions. The analysis shows that the legal framework governing the psychological safety of an individual in the educational environment is constantly evolving and improving with a view to better meeting the needs of the individual and society as a whole.

It has been determined that the psychological competence of primary school teachers is considered as a necessary aspect of their professionalism. This belief is reflected in the Professional Standard for the professions of "Primary school teacher" and "Teacher of primary education".

The author analyses one of the key aspects of a safe educational environment – psychological safety. The article highlights practical advice for teachers, in particular those implementing the New Ukrainian School methodology, to provide psycho-emotional support to students in the educational process. Focusing on the aspects related to the regulation of psychological safety in the educational environment, the article offers specific recommendations for improving pedagogical practice and creating optimal conditions for successful learning and personal development of students.

Key words: regulatory documents, education seekers, educational environment, psychological safety, psychological competence, psycho-emotional support.

УДК 37.042-056.3

DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2023/67.1.6>

Пісковенко А.О.,

ст. викладач кафедри загальної та спеціальної педагогіки
Комунального закладу вищої освіти
«Дніпровська академія неперервної освіти» Дніпропетровської обласної ради»

Олефір Н.В.,

ст. викладач кафедри загальної та спеціальної педагогіки
Комунального закладу вищої освіти
«Дніпровська академія неперервної освіти» Дніпропетровської обласної ради»

Слободенюк О.О.,

ст. викладач кафедри загальної та спеціальної педагогіки
Комунального закладу вищої освіти
«Дніпровська академія неперервної освіти» Дніпропетровської обласної ради»

Постановка проблеми у загальному вигляді.

Сучасне українське суспільство перебуває на етапі нової кризи, обумовленої різноманітними факторами. Надзвичайно травмуючим чинником є збройний конфлікт на сході країни та загроза повномасштабних військових дій з боку держави-агресора. Ці обставини призводять до зростання напруженості та нестабільності, як у державі в цілому, так і в психології та поведінці дорослих і дітей.

Ураховуючи той факт, що багато часу здобувачі освіти проводять в освітніх закладах, де вони навчаються взаємодіяти, конкурувати, формувати групи за інтересами, а також вирішувати

конфліктні ситуації, стає очевидною потреба у розвитку не лише базових життєвих навичок, але й здатності до конструктивної та здорової взаємодії. Успіх майбутніх громадян визначатиметься тим, які умови будуть створені для їхнього соціального розвитку, профілактики булінгу та формування навичок особистісної взаємодії. Зрозуміло, що сучасна освіта стикається з психотравмуючими факторами, які впливають на фізичне та психічне здоров'я особистості. Таким чином, створення безпечного та здорового середовища стає важливою місією освітнього закладу.

Освітнє середовище у початкових класах, де зосереджується основна освітня діяльність

молодших школярів має визначатися як безпечне середовище, в якому діти відчують себе захищеними. У період воєнних подій школа набуває особливого значення, оскільки вчителі впливають на формування відповідальної поведінки здобувачів освіти, надають інформацію щодо ризиків та організують підтримку та допомогу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Освітнє середовище вивчали як зарубіжні (Дж. Гібсон, У. Мейс, Т. Менг, М. Турвей, В.А. Ясвін та інші), так і вітчизняні (Г.О. Балл, І.Д. Бех, Є.В. Бондаревська, С.Ю. Максимова, О.М. Пехота, В.В. Рибалка, В.А. Семиченко, В.В. Серіков, С.О. Сисоєва та інші) дослідники [2].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Визначаючи важливість проведених наукових досліджень різних вчених, важливо відзначити, що проблема забезпечення безпечного психологічного середовища у Новій українській школі все ще знаходиться на етапі початкового вивчення. Це вказує на необхідність подальших наукових досліджень у даному напрямі.

Метою даної статті є виявити освітні нормативно-правові документи, що регламентують питання створення безпечного і здорового освітнього простору ЗЗСО; проаналізувати один з напрямів безпечного освітнього середовища, а саме психологічний; визначити практичні поради для вчителів Нової української школи, щодо психоемоційної підтримки здобувачів освіти в освітньому процесі.

Виклад основного матеріалу. Психологічна безпека – це стан, що характеризує освітнє середовище школи, яке можливо зафіксувати через відносини її учасників. Психологічна безпека – це стан психологічної захищеності, а також здатність людини і середовища відображати несприятливі зовнішні і внутрішні впливи. Психологічна безпека особистості і середовища невіддільні один від одного і являють собою модель сталого розвитку та нормального функціонування людини у взаємодії з середовищем [3, с. 17].

Забезпечення психологічної безпеки в освітньому середовищі має вирішальне значення для благополуччя та розвитку особистості. Це передбачає створення сприятливої та інклюзивної атмосфери, де здобувачі освіти почуваються цінними, поважаними та вільними від будь-якої форми дискримінації чи переслідувань. Щоб досягти цього, педагоги повинні надавати пріоритет емпатії, співчуттю та відкритому спілкуванню. Плекаючи позитивні стосунки у шкільній родині, вчителі можуть сприяти розвитку почуття причетності та заохочувати їх вільно висловлювати свої думки та емоції. Крім того, включення освіти в галузі психічного здоров'я до навчальної програми може надати здобувачам освіти знання про

механізми подолання, методи управління стресом і ресурси, доступні для звернення за допомогою, коли це необхідно. Зрештою, встановлення психологічної безпеки допомагає створити оптимальне навчальне середовище, де кожна людина може процвітати академічно та емоційно.

Педагоги, діти й батьки одностайні щодо важливості безпечного, здорового та комфортного шкільного освітнього середовища, яке сприяє якості навчання. Програма дій Кабінету Міністрів України передбачає створення у кожній школі до 2025 року сприятливого освітнього середовища. Безпечна і дружня до дитини школа – це місце, у якому діти і дорослі почуваються безпечно й комфортно, яке дарує дітям особливе відчуття єдності, дає точку опори та можливість проявити себе, вселяє надію, породжує впевненість у майбутньому [1, с. 5]. Безпечні та дружні до дитини школи мають на меті подарувати учням особливий час і місце в школі, допомогти дітям відчувати єднання з групою, дати точку опори, навчити приймати рішення і діяти з позицій здорового глузду, протистояти соціальному тиску, долати стреси, показати дітям, як можна жити у світі без насилля та вселити у дітей надію [1, с. 8]. «Безпечна школа» – це освітній заклад, який забезпечує захист від насильства, образ, зловживань та експлуатації учнів, персоналу школи, зокрема вчителів [1, с. 15].

У Концепції Нової української школи наголошено, що сучасний світ складний. Дитині недостатньо дати лише знання, але й важливо навчити користуватися ними. Знання та вміння, взаємопов'язані з ціннісними орієнтирами учня, формують його життєві компетентності, потрібні для успішної самореалізації у житті, навчанні та праці. І серед 10 ключових компетентностей Нової української школи є соціальна та громадянська компетентності, які охоплюють усі форми поведінки, потрібні для ефективної та конструктивної участі у громадському житті, в сім'ї, на роботі; уміння працювати з іншими на результат, попереджати і розв'язувати конфлікти, досягати компромісів; повагу до закону, дотримання прав людини і підтримку соціокультурного різноманіття [5].

У Листі Міністерства освіти і науки України від 02.08.2022 № 1/8794-22 «Щодо діяльності психологічної служби у системі освіти у 2022/2023 навчальному році» зазначено, що одним із головних завдань закладу освіти є повсякденна психологічна допомога та емоційна підтримка учасників освітнього процесу [6].

У розпорядженні Кабінету Міністрів України від 07.04.2023 № 301-р «Про схвалення Концепції безпеки закладів освіти» зазначено: «Метою Концепції є створення рівних, належних і безпечних умов здобуття освіти, організація безпечного освітнього середовища, зокрема в умовах військової

агресії Російської Федерації проти України на термін 2023–2025 роки» [7].

На нашу думку, вищезазначені освітні нормативно-правові документи переконливо свідчать про те, що сучасний педагог має важливу роль у формуванні гармонійної особистості здобувачів освіти в умовах Нової української школи. Окрім передачі фахових знань, вчителю необхідно знати як організувати безпечне психологічне середовище та мати навички і розуміння, як надавати додаткову психоемоційну підтримку учням. Отже, це стає ключовим аспектом успішного виховання та навчання, оскільки психічний стан здобувачів освіти напряму впливає на їхній академічний успіх та загальний розвиток.

Психологічна компетентність фахівців у галузі освіти у рамках впровадження концепції Нової української школи визначається як необхідний елемент їхнього професіоналізму. Ця думка знайшла своє відображення у Професійному стандарті за професіями «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти» та «Вчитель з початкової освіти (з дипломом молодшого спеціаліста)» (2020 р.) [4].

Проблема психологічної безпеки учасників освітнього процесу в сучасному світі полягає в тому, що вони постійно піддаються впливу різного роду стресів, які можуть негативно впливати на їхнє психічне здоров'я. Ці стресори можуть бути як внутрішніми (наприклад, особисті проблеми, проблеми в сім'ї тощо), так і зовнішніми (наприклад, шкільний тиск, тиск з боку однолітків

тощо). У багатьох випадках ці стресори можуть призвести до розвитку різних розладів психічного здоров'я, таких як тривога, депресія або навіть посттравматичний стресовий розлад.

Для ефективної психоемоційної підтримки вчителям важливо розуміти основні емоційні потреби здобувачів освіти, вони повинні відчувати причетність, довіру та визнання. Їм також потрібні можливості для самостійності та незалежності, а також безпечний простір, щоб висловлювати свої емоції та занепокоєння без осуду.

Вчителі повинні усвідомлювати, що емоційне благополуччя здобувачів освіти значно впливає на їхній процес навчання. Стрес, хвилювання та інші емоційні чинники можуть погіршити когнітивні функції здобувачів освіти і здатність концентруватися. Звертаючись до цих емоційних факторів і надаючи необхідну підтримку, вчителі можуть створити оптимальне освітнє середовище, де здобувачі освіти можуть процвітати в навчанні.

Отже, пропонуємо розглянути поради, які вчителі можуть використати, щоб допомогти створити здорову систему психоемоційної підтримки здобувачів освіти у ЗЗСО:

- формуйте позитивний клімат у класі. Розвивайте позитивну атмосферу, пропагуючи доброту, повагу та інклюзивність серед здобувачів освіти. Завжди ставте на перше місце психоемоційний комфорт, підтримуйте взаємодію, співпрацю між здобувачами освіти, а також створюйте клас, в якому кожен учень відчуватиме себе приналежним до колективу;

Таблиця 1

Зміст структурних компонентів психологічної компетентності

Психологічна компетентність	Здатність визначати і враховувати в освітньому процесі вікові та інші індивідуальні особливості учнів. Здатність використовувати стратегії роботи з учнями, які сприяють розвитку їхньої позитивної самооцінки, я ідентичності. Здатність формувати мотивацію учнів та організовувати їхню пізнавальну діяльність. Здатність формувати спільноту учнів, у якій кожен відчуває себе її частиною.
Емоційно-етична компетентність	Здатність усвідомлювати особисті відчуття, почуття та емоції, потреби, керувати власними емоційними станами. Здатність конструктивно та безпечно взаємодіяти з учасниками освітнього процесу. Здатність усвідомлювати та поцінювати взаємозалежність людей і систем у глобальному світі.
Компетентність педагогічного партнерства	Здатність до суб'єкт-суб'єктної (рівноправної та особистісно зорієнтованої) взаємодії з учнями в освітньому процесі. Здатність залучати батьків до освітнього процесу на засадах партнерства. Здатність працювати в команді із залученими фахівцями, асистентами вчителя для надання додаткової підтримки особам з особливими освітніми потребами.
Інклюзивна компетентність	Здатність створювати умови, що забезпечують функціонування інклюзивного освітнього середовища. Здатність до педагогічної підтримки осіб з особливими освітніми потребами. Здатність забезпечувати в освітньому середовищі сприятливі умови для кожного учня, залежно від його індивідуальних потреб, можливостей, здібностей та інтересів.
Здоров'я-збережувальна компетентність	Здатність організовувати безпечне освітнє середовище, використовувати здоров'язбережувальні технології під час освітнього процесу. Здатність формувати в учнів культуру здорового та безпечного життя. Здатність зберігати особисте фізичне та психічне здоров'я під час професійної діяльності. Здатність надавати домедичну допомогу учасникам освітнього процесу.

- встановіть чіткі правила та норми поведінки. Здобувачі освіти повинні знати, чого від них очікують і які наслідки можуть виникнути внаслідок певної поведінки. Послідовність у дотриманні цих правил допомагає відчувати стабільність і справедливість, сприяючи їхньому загальному благополуччю та емоційній безпеці;

- використовуйте мотивацію. Шукайте способи зацікавити своїх учнів тим, що вони навчаються. З'єднайте матеріал з реальними життєвими ситуаціями або використовуйте цікаві приклади. Постійно нагадуйте здобувачам, чому те, що вони вивчають, важливо для їх майбутнього;

- використовуйте інструменти для створення передбачуваності, а саме: встановлення правил групи чи класу; розклад занять чи уроків; дотримання порядку уроків, запис розпорядку дня тощо;

- використовуйте інструменти для створення структурованості, а саме: починати день із ранкової зустрічі, пісні чи руханки між заняттями, уроками;

- важливо також надавати здобувачам освіти можливість вільно і відкрито висловлювати свої думки. Це можна зробити за допомогою таких видів діяльності, як обговорення в класі, ведення щоденників або робота в групах;

- використовуйте техніки саморегуляції: антистресове дихання, аутогенне тренування, медитація, релаксація, візуалізація ресурсного стану. У процесі виконання вправ у здобувачів освіти формуються навички справлятися зі стресовими ситуаціями, контролювати свої імпульси та приймати кращі рішення;

- розпочинайте урок з позитивного настрою. Важливо, щоб здобувачі освіти відчували, що урок – це не лише навантаження, але й можливість весело та цікаво провести час. Починайте урок з того, що привітаєте клас посмішкою та позитивним настроєм.

Отже, важко переоцінити вплив емоцій на процес навчання та розвиток здобувачів освіти. Інтеграція психоемоційної підтримки під час освітнього процесу сприяє формуванню атмосфери, що є приємною та підтримуючою.

Висновки. Таким чином, нами було розглянуто освітні нормативно-правові документи, серед

яких виявлено ті, що регламентують питання створення безпечного і здорового освітнього простору ЗЗСО; проаналізовано психологічний напрям безпечного освітнього середовища та розкрито практичні поради для вчителів Нової української школи щодо психоемоційної підтримки здобувачів освіти в освітньому процесі.

Створення психологічно безпечного середовища є важливим завданням для досягнення успішного навчання та гармонійного розвитку учнів. Обґрунтовані поради, зазначені в статті, є цінним внеском у педагогічну практику та можуть бути використані для подальших досліджень проблем психологічної безпеки в освітньому середовищі.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Безпечна і дружня до дитини школа в контексті реформи «НУШ». В. Пономаренко та ін. Київ : Алатон, 2020. 64 с.

2. Безпечне освітнє середовище закладу освіти. Портал освітян України. URL: <https://oplatforma.com.ua/article/2614-bezpechne-osvtn-seredovishche-zakladu-osvti> (дата звернення: 27.01.2024)

3. Бондарчук О. І. Психологічна безпека освітнього середовища закладів загальної середньої освіти та її вплив на мотивацію інноваційної діяльності вчителів. Вісник післядипломної освіти. Серія : Соціальні та поведінкові науки. Київ : АТОПОЛ ГРУП. 2017. Вип. 4–5 (33/34). 132 с.

4. Вчитель з початкової освіти (з дипломом молодшого спеціаліста). Реєстр професійних стандартів. URL: <https://www.me.gov.ua/Files/GetFile?lang=ukUA&fileId=22daac6a-f0db-4de0-8d49-47aa6b2ecb99> (дата звернення: 27.01.2024)

5. Концепція Нової української школи. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf> (дата звернення: 28.01.2024)

6. Лист МОН України № 1/8794-22 від 02.08.2022 «Щодо діяльності психологічної служби у системі освіти в 2022/2023 навчальному році». URL: <https://drive.google.com/file/d/1kl8d0NXeqp-D-pPgaO1zObVBOtNKuLv/view> (дата звернення: 28.01.2024)

7. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 07.04.2023 № 301-р «Про схвалення Концепції безпеки закладів освіти». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/301-2023-%D1%80> (дата звернення: 28.01.2024)